

Koman, Wiesław

Wyniki ratowniczych badań kurhanu nr 2 kultury ceramiki sznurowej w Łubczu na stan. 25, pow. Tomaszów Lubelski

---

Archeologia Polski Środkowowschodniej 4, 41-56

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WIESŁAW KOMAN

WYNIKI RATOWNICZYCH BADAŃ KURHANU NR 2 KULTURY CERAMIKI SZNUROWEJ W ŁUBCZU NA STAN. 25, POW. TOMASZÓW LUBELSKI.

Zagadnienia wstępne

W latach 1985-1990 na terenie Grzędy Sokalskiej prowadzono szczegółową inwentaryzację kopców ziemnych – kurhanów kultury ceramiki sznurowej (KCSz) oraz typowano obiekty z bardzo zniszczonymi nasypami do badań ratowniczych. W wyniku tych działań zarejestrowano około 60 kurhanów, usytuowanych na kulminacji południowego garbu Grzędy Sokalskiej (W. Koman 1990, s. 11). Z tej liczby w ciągu ostatniego dwudziestolecia zostało już przebadanych 20 obiektów.

Na całym obszarze Grzędy Sokalskiej rozrzucone są pojedyncze kopce. Natomiast na jej garbie południowym występuje wyraźne ich zgrupowanie. Zlokalizowane są na miejscowych kulminacjach wierzchołki i tworzą długi, równoleżnikowy, łańcuchowaty ciąg. Obiekty te położone są w niewielkiej odległości od siebie, średnio około 300-500 m. Na jednym stanowisku nierzadko znajduje się dwa a niekiedy trzy kurhany. Większość z nich, szczególnie zaś te, które położone są na polach ornym, jest dewastowana przez orkę i procesy erozji naturalnej. Ich nasypy są już zupełnie zniszczone lub posiadają niewielką wysokość, około 20-30 cm (W. Koman, J. Machnik 1991, s. 8). Zdecydowanie lepiej zachowały się kurhany usytuowane w lasach (W. Koman, J. Machnik 1992, s. 11). Pomimo znacznych zniszczeń zachowanie się tak dużej liczby kurhanów na niewielkim obszarze terenu jest ewenementem w skali krajowej a nawet europejskiej. Odnotowanie tak liczego kompleksu kurhanów KCSz świadczy o wielkości cmentarzyska i dużej intensywności osadnictwa tej ludności w pradziejach na omawianym terenie (J. Bagińska, W. Koman 1991, s. 73-75). Pierwsze wzmianki o istnieniu tu kopców pochodzą z wieku XIX (Słownik Królestwa Polskiego... 1881, 1885, 1887, 1889, 1890). Badania sondażowe kurhanów na Grzędzie Sokalskiej rozpoczął w 1972 r. A. Hunicz (A. Hunicz 1973), który badał dwa kurhany w Woli Gródeckiej, na stan. 13. Kolejnego potwierdzenia obecności mogił KCSz na tym terenie dokonał J. Buszewicz w 1987 r., który zinwentaryzował zniszczony grób tej kultury w Nowej Wsi (J. Buszewicz 1987). Systematyczne badania ratownicze niszczonego kurhanu rozpoczęto w 1988 r. (J. Bagińska 1988; W. Koman 1989) i trwają one do chwili obecnej. Rokrocznie bada się kilka takich obiektów.

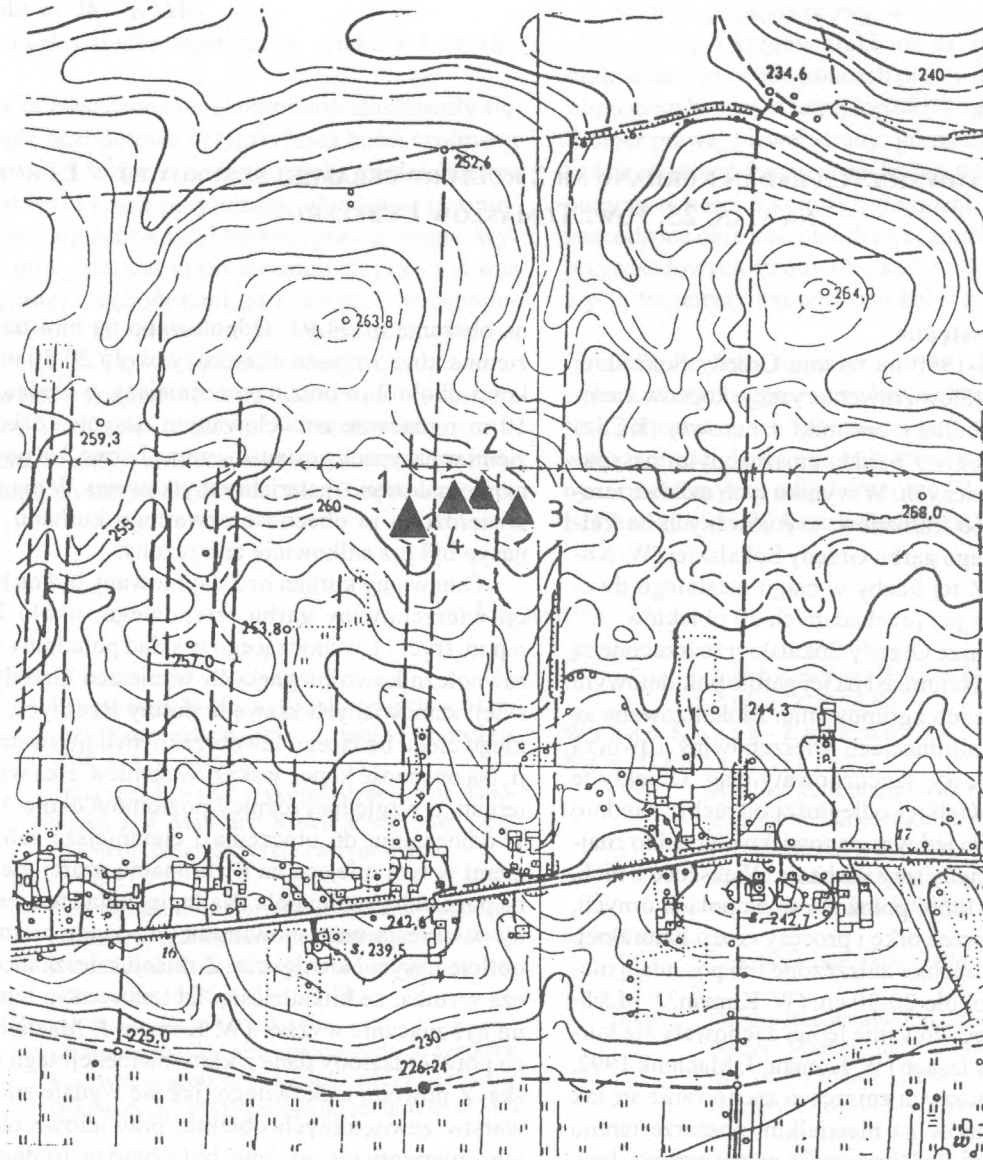
Stanowisko nr 25 w Łubczu zostało zarejestrowane wiosną 1987 r. w trakcie badań powierzchniowych AZP

na obszarze nr 94-92. Odnotowano na nim trzy kopce ziemne, dwa większe o średnicy około 20-30 m i wysokości około 2 m oraz trzeci mniejszy, o średnicy około 10 m i znacznie zniwelowanym nasypie. Zabarwienie ziemi w nasypach posiadało czarną barwę. Na powierzchni nie znaleziono materiału zabytkowego. W maju 1988 r. stwierdzono tu obecność czwartego kurhanu, którego nasyp był już całkowicie zniszczony.

Omawiany kurhan nr 2 usytuowany był na kulminacji wierzchołki garbu terenowego, około 263,5 m n.p.m. (ryc. 1), wchodzącego w skład południowego pasa równoleżnikowo biegnących wzniesień Grzędy Sokalskiej, stanowiących krawędź doliny Rzeczyca, niewielkiego ciekę będącego lewobrzeżnym dopływem Sołokiji. Na obecność kopca wskazywała niewielka wypukłość terenu, o względnej różnicy poziomów około 30-40 cm w odniesieniu do otoczenia i ciemniejsze zabarwienie ziemi w tym miejscu na tle brunatno-szarej gleby ornej na pozostałej części pola. Najlepiej układ ten jest czytelny w okresie wczesnowiosennym, kiedy ziemia bywa obficie nasycona wilgocią. Z relacji mieszkańców Łubcza wynika, że kilkadziesiąt lat temu nasyp tego kurhanu był znacznie wyższy (W. Koman, J. Machnik 1993), co potwierdzałyby dane z karty ewidencji tego stanowiska. Z powodu całkowitego, jak się wydaje zniszczenia warstw zewnętrznych obiektu, prawidłowe określenie jego pierwotnego zasięgu było bardzo trudne. Pewne ułatwienie stanowiło co prawda istnienie niewielkiego wzniesienia w miejscu zlokalizowania kurhanu, które początkowo uznano za szczątki nasypu kurhanowego. Mogło to jednak być tylko naturalne wyniesienie kulminacji wzgórza, na którym usypano kurhan.

Wyniki badań wykopaliskowych

Badania kurhanu nr 2 położonego w Łubczu, gm. Jarczów na stan. 25 przeprowadzono w sierpniu 1998 r., przy sprzyjających warunkach pogodowych. Przystępując do badań wytyczono na zlokalizowanym i widocznym w całości choć znacznie rozoranym nasypie kurhanu, kolistą kwaterę o średnicy 16 m i podzielono ją na 4 ćwiartki: A - NW, B - NE, C - SE, D - SW, oddzielone od siebie świadcami profilowym o szerokości 0,5 m, usytuowanym w układzie krzyżowym na osiach N-S i W-E. Poszczególne ćwiartki eksplorowano odrębnie, dokonując poziomych cięć warstwami mechanicznymi, po 10 cm każda. Po stwierdzeniu, że część strefy okołokur-

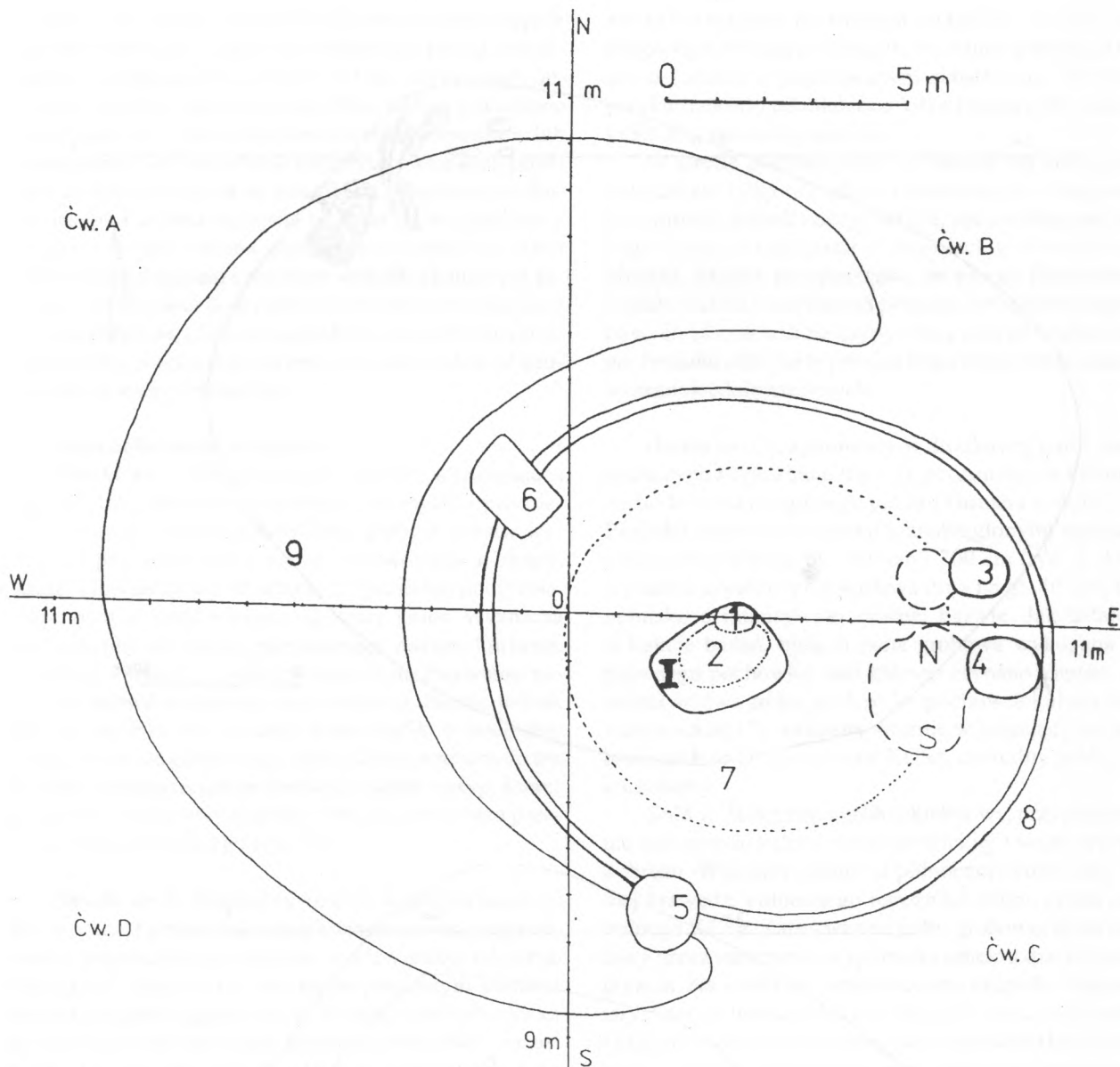
Ryc. 1. Łubcze. Lokalizacja kurhanu nr 2 na stan. 25 na podkładzie mapy w skali 1:10000.

hanowej od strony wschodniej znalazła się poza obrębem wykopu badawczego, wykonano poszerzenie wykopu w tym kierunku, także przedłużono świadek profilowy na głównej osi cięcia profilowego w kierunku północnym, poprzez wytyczenie i eksplorację wykopu sondażowego o wymiarach 4 m x 0,5 m.

W warstwie humusu współczesnego nie zarejestrowano materiału zabytkowego. Natomiast w warstwie podglebia współczesnego, które jest usytuowane na poziomie podglebia pierwotnego, odnotowano obecność niezbyt dużej ilości luźnych artefaktów, które znajdowano z reguły w pobliżu odkrywanych obiektów (gł. 35-50 cm). Właściwe obiekty zarejestrowano na głębokości 40 cm tuż pod warstwą orną, a wyraźnie czytelne były na głębokości 40-50 cm, licząc od poziomu 0, czyli

najwyższego punktu zarejestrowanego na badanym kurhanie. Niewielka ilość materiału zabytkowego występowała także w warstwie przedcalcowej. Wspomnieć tu należy o bardzo silnym wewnętrznym zaburzeniu struktury glebowej wypełnisk poszczególnych obiektów i warstw glebowych w obrębie strefy objętej zasięgiem nasypu kurhanu i w bezpośrednim jej sąsiedztwie. Zaburzenia te powstały na skutek nadzwyczaj intensywnej w obrębie kurhanu penetracji gleby przez rozmaite gryzonie. Poza strefą nasypu kurhanu i jego najbliższego sąsiedztwa działalność gryzoni jest o wiele słabsza, a w pewnym oddaleniu od struktur kurhanu już się jej nie spotyka.

W wyniku obserwacji i interpretacji profili glebowych na świadkach profilowych uznano, że nasyp kur-

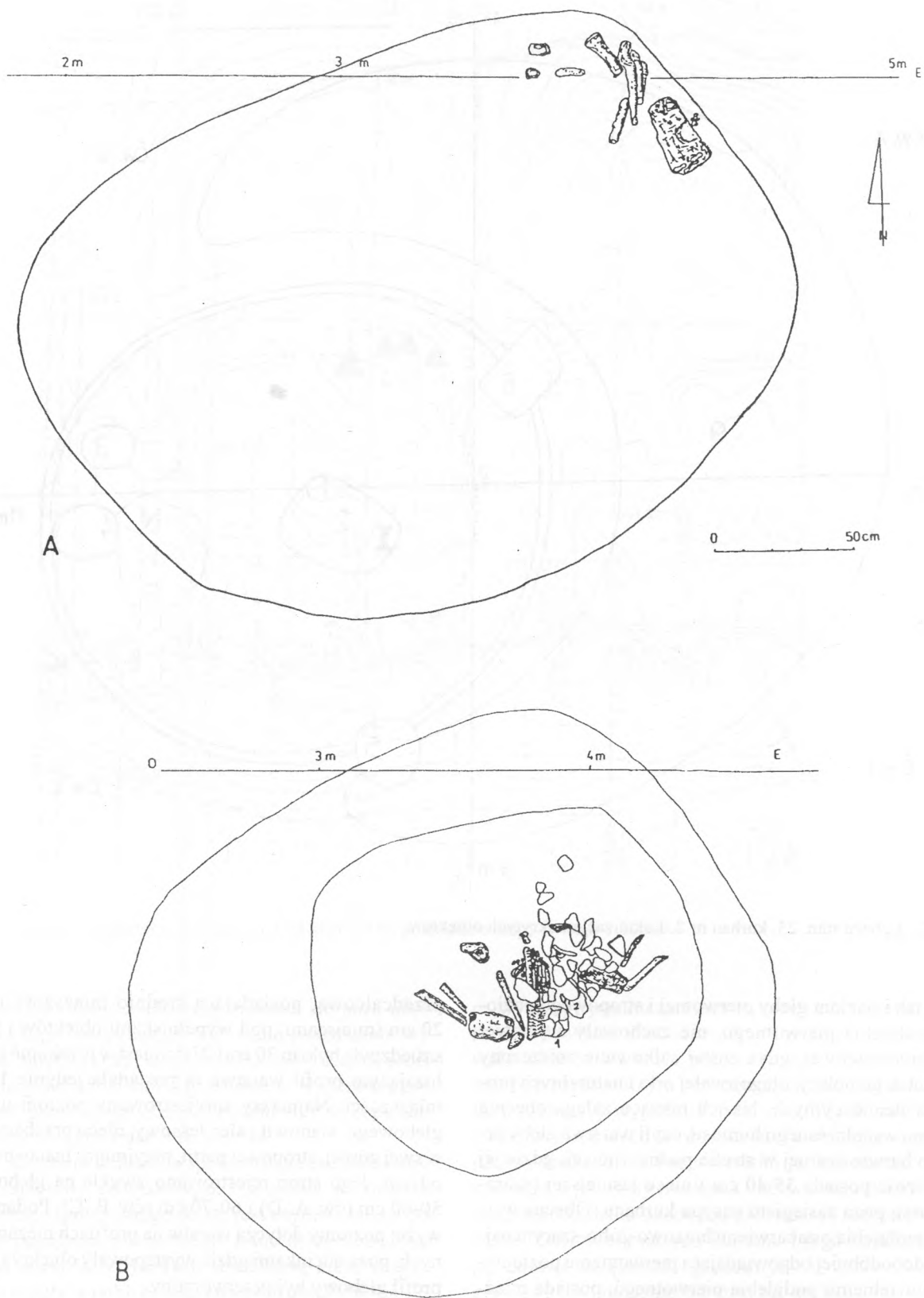

Ryc. 2. Łubcze stan. 25, kurhan nr 2. Lokalizacja odkrytych obiektów.

hanu jak i poziom gleby pierwotnej i stropowego poziomu podglebia pierwotnego, nie zachowały się nawet w formie śladowej, gdyż został całkowicie zniszczony na skutek głębokiej, długotrwałej orki i naturalnych procesów denudacyjnych. Na ich miejscu zalega obecnie poziom współczesnego humusu, czyli warstwa gleby ornej, o barwie czarnej w strefie podnasykowej, gdzie jej miąższość posiada 35-40 cm i nieco jaśniejszej (szaro-czarnej), poza zasięgiem nasypu kurhanu. Obecna warstwa podglebia o zabarwieniu brązowo-żółto-szarym najprawdopodobniej odpowiadająca pierwotnemu poziomowi eluwialnemu podglebia pierwotnego, posiada miąższość około 25-30 cm (pod kurhanem) i 15-20 cm (na obrzeżach wykopu). Poprzedzała ona warstwę iluwium starej gleby o barwie żółto-brązowej, czyli warstwę

przedcałową, posiadającą średnio miąższość około 20 cm (miejscami, pod wypełniskami obiektów i w ich sąsiedztwie było to 30 cm). Natomiast w przekopie przedłużającym profil warstwa ta posiadała jedynie 10 cm miąższości. Najniższy zarejestrowany poziom układu glebowego, stanowił całek lessowy, nieco przebarwiony w swej górnej, stropowej partii, przyjmując białawo-szary odcień. Jego strop rejestrowano zwykle na głębokości 50-60 cm (ćw. A, D) i 60-70 cm (ćw. B, C). Podane powyżej poziomy dotyczą warstw na profilach niezaburzonych, poza odcinkami gdzie występowały obiekty i gdzie profil glebowy był przetworzony.

Pierwotny zasięg nasypu kurhanu można określić na podstawie lokalizacji zasięgu warstwy glebowej, w której zachowały się wymycia i wmycia z nasypu kurhanu

Ryc. 3. Łubcze stan. 25, kurhan 2, obiekt centralny. A: rzut poziomy grobu nr 1 (KM); B: rzut poziomy grobu nr 2 (KCSz).

w ówczesne warstwy podłoża glebowego a także na podstawie przebiegu i średnicy dookólnego rowka wokółkurhanowego, który czytelny był na całym swym obwodzie, lepiej w warstwie podglebia i słabiej w warstwie przedcałcowej, jako pierścieniowata ciemnoszara lub szara plama, we wszystkich badanych ćwiartkach profilach zarejestrowanych na świadkach. Pierwotna średnica nasypu kurhanu wynosiła od 8 do 10 m u podstawy a jego wysokość można szacunkowo oceniać na około 4,5 m. Poza nasypem i rowkiem wokółkurhanowym zaobserwowano obecność półksiężycowatej w planie jamy przykurhanowej, która znajdowała się po zachodniej stronie obiektu, otaczając go swymi ramionami także od strony południowej i północnej.

Opis odkrytych zabytków

Obiekt nr 7. Właściwie jest to tylko wyróżniająca się struktura glebowa, zawierająca wymycia i przeniesione norami gryzoni pewne ilości gleby z warstw wyższych, pochodzących z nasypu pierwotnego kurhanu, zakumulowane w tej strukturze na poziomie podglebia, częściowo je przebarwiając na szary kolor. Wyznacza ona przybliżony zasięg pierwotnego nasypu kurhanu, kolistego kształtu o średnicy około 8 m. Pierwotny nasyp był prawdopodobnie nieco większy. Biorąc jednak pod uwagę fakt, że z obrzeży kopca trafiło w podglebie mniej materiału glebowego, które słabiej przebarwiło ten poziom, przypuszczalnie kurhan posiadał nasyp, którego średnica podstawy sięgała 10 m, co potwierdza przebieg rowka dookólnego (ryc. 2).

Obiekt nr 8. Dookólny rowek wokółkurhanowy, który otaczał pierwotny nasyp kurhanu po linii jego obwodu, ewentualnie przebiegał w niewielkiej od niego odległości. Jego zarys w rzucie poziomym posiada kształt przypominający owal. Średnice obwodu rowka po wewnętrznej linii jego przebiegu wynoszą: na osi E-W – 11,5 m, na osi N-S – 10,5 m. Szerokość rowka około 30 cm, głębokość sięga 30 cm. Wypełnisko o barwie szarej w ćw. B i C (obszar bardziej zniszczony) oraz czarne w ćw. A i D (lepiej zachowany, mniej zniszczony). W obrębie rowka odkryto 1 fragment ceramiki KCSz.

Obiekt nr 9. Kurhanowi od strony zachodniej towarzyszyła jama przykurhanowa rozległa i płytka. Posiadała zarys szerokiego półksiężyca o łagodnym, nieckowatym przekroju poprzecznym, największej szerokości około 8 m i nierównym poziomie dna, wahającym się na głębokości 40-60 cm licząc od stropu obiektu (60-80 cm od powierzchni gruntu). Wewnętrzna średnica jej wklęsłości, opasującej kurhan od południa, zachodu i północy wynosiła około 12 m. Wypełnisko posiadało ilasty charakter, było jednolite pod względem struktury, zwarte, zbite o zabarwieniu żółto-beżowym i żółto-pomarańczowym, z rudawym odcieniem, zdecydowanie tward-

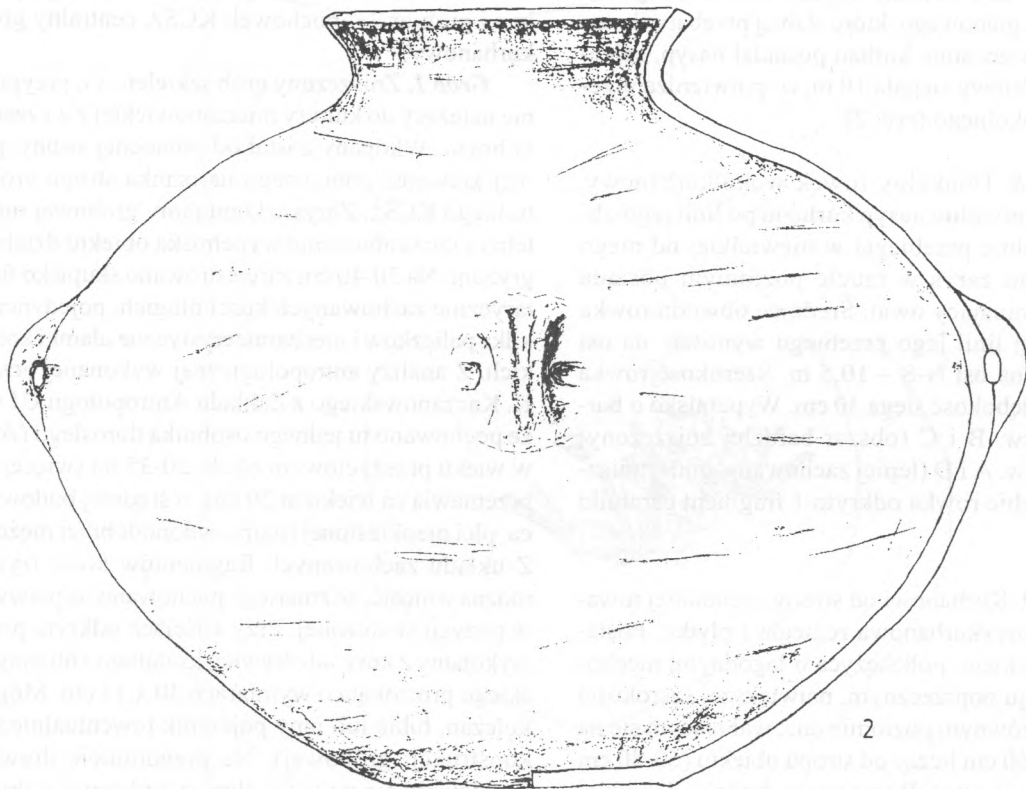
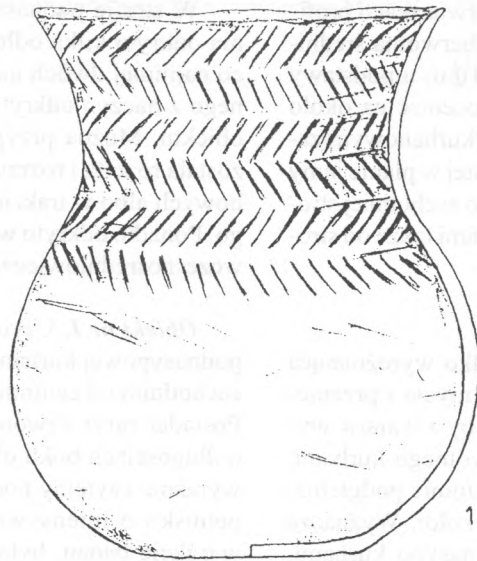
sze niż otaczająca je struktura podglebia, czy też calca lessowego. W spągu wystąpiła struktura glebowa o brązowo-żółtawym prążkowanym zabarwieniu. W jamie przykurhanowej odnaleziono kilka fragmentów ceramiki KCSz i kamienny gładzik.

W strefie podnasypowej badanego kurhanu i poza nią odkryto kilka odłupków krzemienych i fragmenty co najmniej dwóch naczyń KCSz, nie należące do żadnego z naczyń odkrytych w zespołach grobowych tego obiektu. Można przypuszczać, że pewna ilość naczyń została rozbita i rozrzucona podczas obrządków pogrzebowych albo w trakcie usypywania nasypu kurhanowego. Ponadto odkryto w pobliżu kilka fragmentów naczyń wczesnośredniowiecznych.

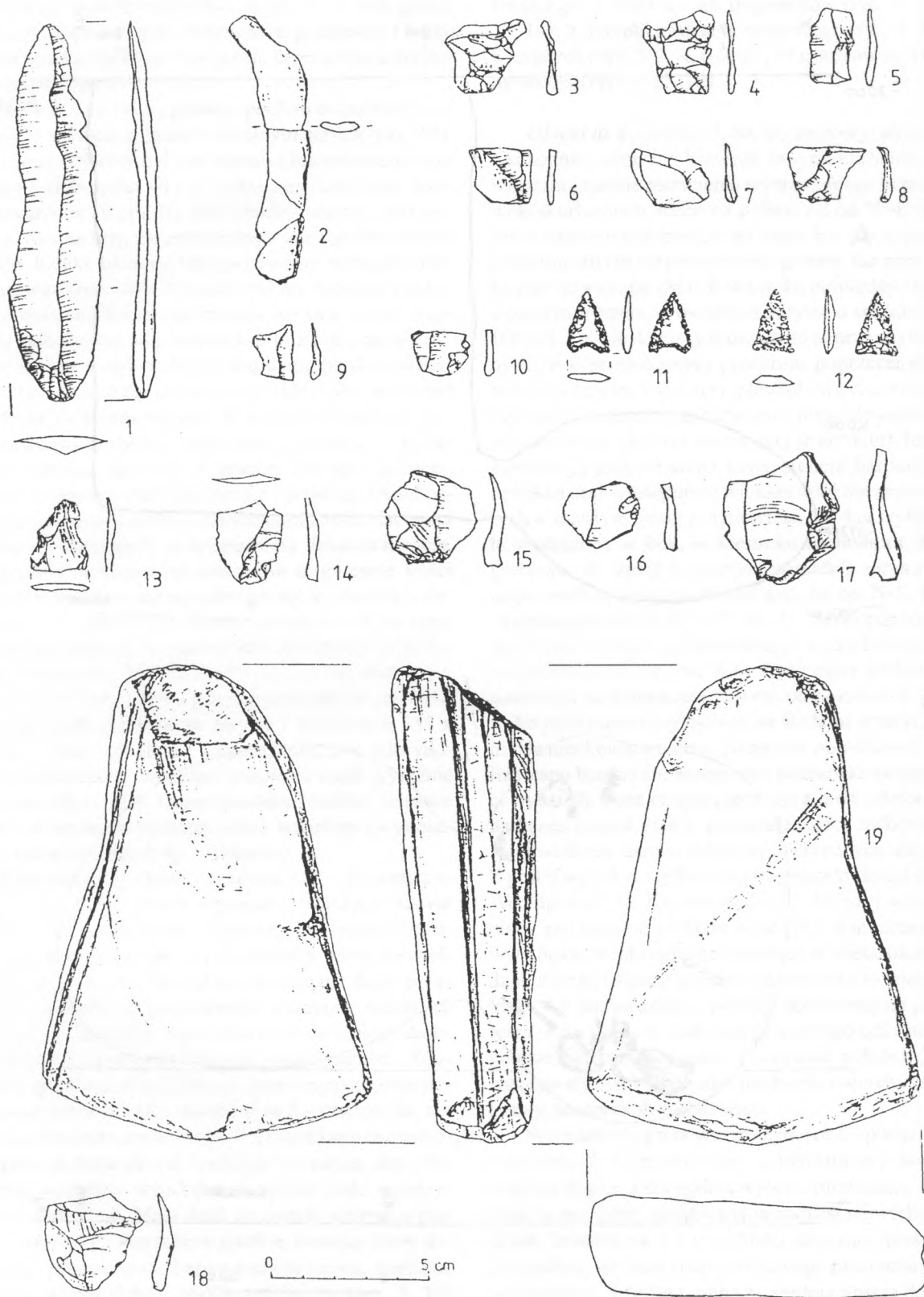
Obiekt nr 1. Usytuowany w środkowej partii strefy podnasypowej kurhanu (ryc. 2), przesunięty w kierunku zachodnim od centralnego punktu kurhanu o około 2 m. Posiadał zarys czworoboku z zaokrąglonymi narożami o długościach boku ok. 260 cm i 200 cm (ryc. 3: A, B) wyraźnie czytelny pod warstwą orną na gł. 40 cm. Wypełnisko o intensywnej czarnej barwie. Jak ustalono w trakcie badań, była to jama grobowa wykopana dla głównego pochówka, nad którym usypano kopiec. Zawierał on dwa groby, grób nr 1 – pochówek kultury mierzanowickiej (?), wkopany wtórnie w istniejący już kurhan i grób nr 2 – pochówek KCSz, centralny grób podkurhanowy.

Grób 1. Zniszczony grób szkieletowy, przypuszczalnie należący do kultury mierzanowickiej z wczesnej epoki brązu. Wkopany został od północnej strony, przy samej krawędzi północnego narożnika stropu grobu centralnego KCSz. Zarys wkopu jamy grobowej mało czytelny przez zaburzenie wypełniska obiektu działalnością gryzoni. Na 30-40 cm zarejestrowano skupisko fragmentarycznie zachowanych kości długich, pojedyncze zęby, kilka paliczków i niecharakterystyczne ułamki kości ludzkich. Z analizy antropologicznej wykonanej przez prof. K. Kaczanowskiego z Zakładu Antropologii UJ wynika, że pochowano tu jednego osobnika dorosłego (Adultus), w wieku przeżyciowym około 20-35 lat (więcej danych przemawia za wiekiem 20 lat), o średniej budowie kośćca, płci nieokreślonej (najprawdopodobniej mężczyzna). Z układu zachowanych fragmentów kości (ryc. 3: A) można wnosić, że zmarłego pochowano na prawym boku w pozycji skurczonej. Przy kościach odkryto przedmiot wykonany z kory lub drewna, kształtem zbliżony do płaskiego prostokąta o wymiarach 30 x 15 cm. Mógł to być kołczan, łubie lub inny pojemnik (ewentualnie szczątki konstrukcji grobowej). Na przedmiocie drewnianym znajdowały się paliczki dłoni z ozdobami z drutu miedzianego (pierścionki, skrety). Korodująca miedź miała duży wpływ na zachowanie się w dość dobrym stanie tego elementu drewna.

Wyposażenie grobowe stanowiły znalezione na paliczkach a zachowane we fragmentach ozdoby miedziane.

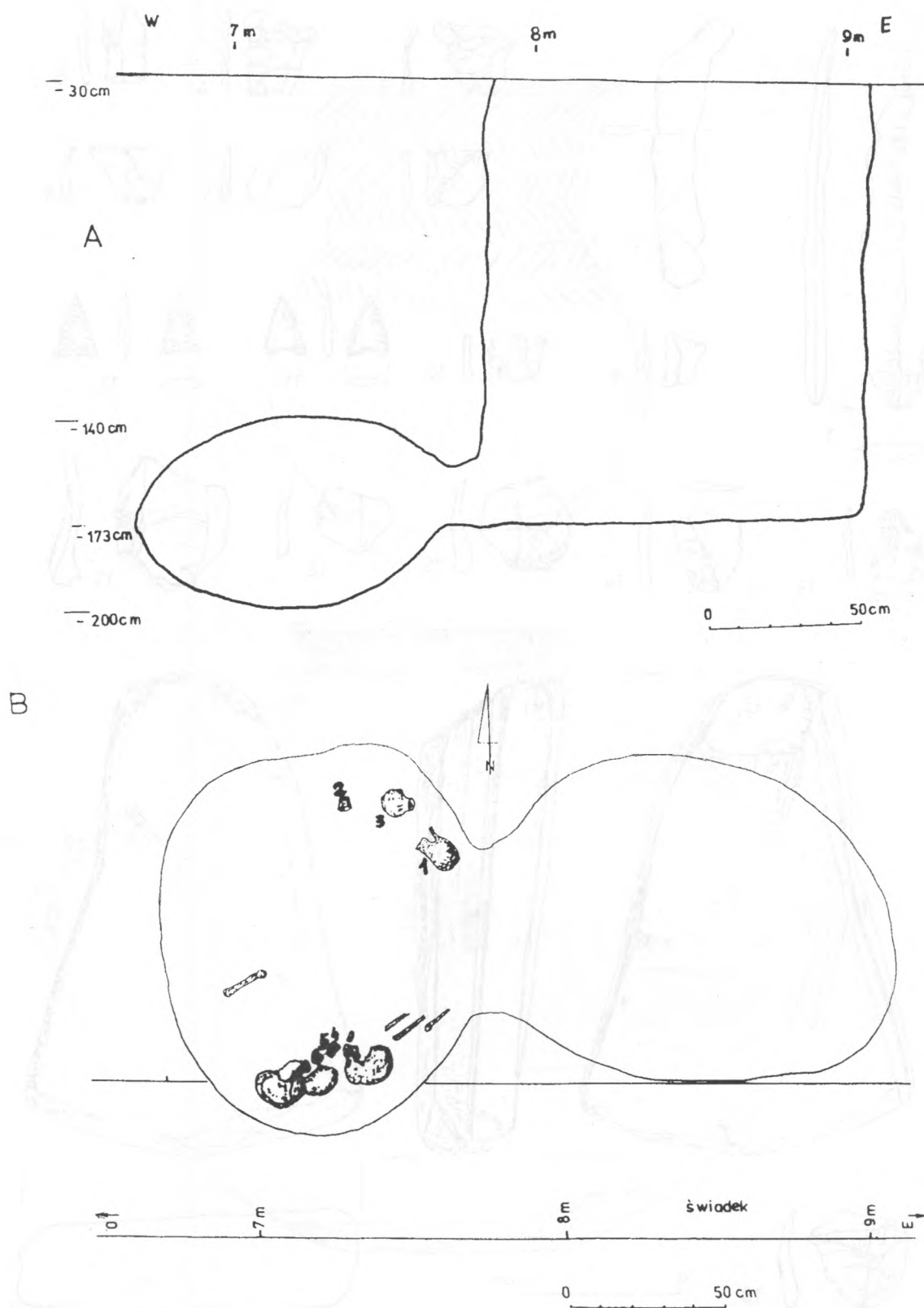

Ryc. 4. Łubcze stan. 25, kurhan nr 2. Naczynia z grobu nr 2.

Ryc. 5. Łubcze stan. 25, kurhan nr 2. Wypożenie grobu nr 2.

Ryc. 6. Łubcze stan. 25, kurhan nr 2. Przekrój poprzeczny (A) i rzut poziomy (B) grobu niszowego nr 3.

ne: kolisty i dwa owalne zwoje drutu (ryc. 7: 1, 2, 4), niewielki fragment blaszki być może z zawieszki w kształcie wierzbowego liścia (ryc. 7: 5) oraz grocik trójkątny, z łukowatym wcięciem w podstawie i lekko wypukłych krawędziach bocznych, krzemienisty z surowca wołyńskiego (ryc. 7: 3).

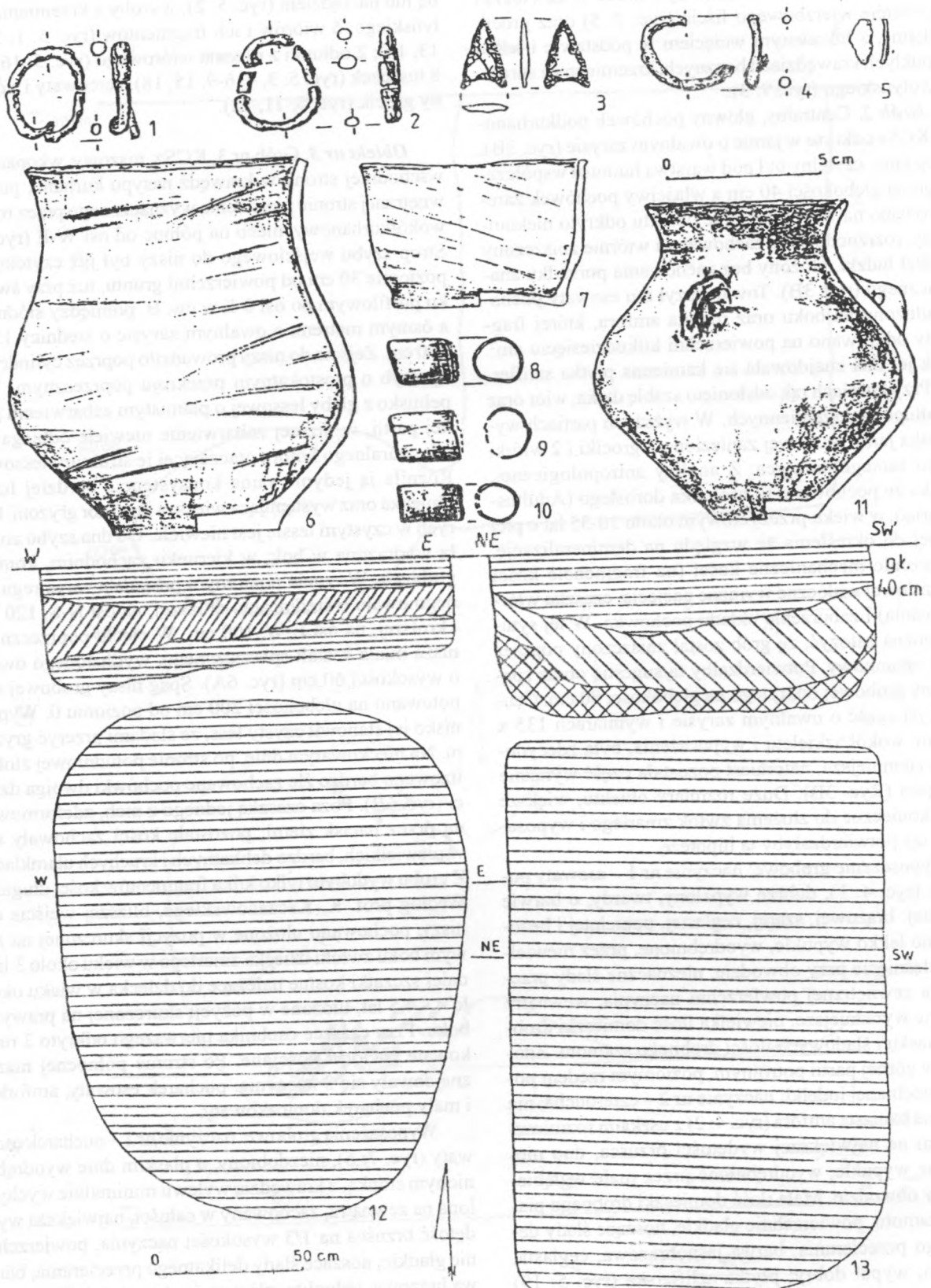
Grób 2. Centralny, główny pochówek podkurhanowy KCSz odkryto w jamie o owalnym zarysie (ryc. 3B). Strop jamy czytelny był pod warstwą humusu współczesnego na głębokości 40 cm a właściwy pochówek zarejestrowano na 70 cm. Na dnie obiektu odkryto niekompletny, rozrzucony, źle zachowany i wtórnie zniszczony szkielet ludzki, ułożony bez zachowania porządku anatomicznego (ryc. 3B). Towarzyszył mu esowaty pucharzek ułożony na boku oraz rozbita amfora, której fragmenty odkrywano na powierzchni kilkudziesięciu cm². Obok jej dna znajdowała się kamienna płytka szlifierska. Przy kościach rąk odsłonięto szablę dzika, wiór oraz 12 odłupków krzemienistych. W wyższych partiach wypełniska jamy grobowej zanaleziono 2 grociki i 2 wiórki z tego samego surowca. Z analizy antropologicznej, wynika że pochowano tu osobnika dorosłego (*Adultus-Maturus*), w wieku przeżyciowym około 30-35 lat o płci trudnej do określenia ze względu na demineralizację, zniszczenie mechaniczne kości (na fragmencie kości piszczelowej widoczne wyraźne nacięcia, czaszka wtórnie rozbita) i zaburzenie układu pochówka. W tej sytuacji można założyć, że grób został zniszczony poprzez wkop rabunkowy. Potwierdzałby tą sugestię obraz spągu jamy grobowej odkrytego na głębokości 80 cm. Centralna jej część o owalnym zarysie i wymiarach 135 x 125 cm, wokół szkieletu i wyposażenia, była zdecydowanie ciemniejsza, natomiast pozostała część wyraźnie jaśniejsza (Ryc. 3B). Duże rozmiary obiektu, większe niż to konieczne do złożenia zwłok zmarłego i wyposażenia, też potwierdzałyby tą hipotezę.

Wyposażenie grobowe: naczynie nr 1 – esowaty pucharzek (ryc. 4: 1), dobrze wypalony, twardy, o barwie plamistej: brązowej, szarej, ceglastej, popielatej i beżowej, dno lekko wypukłe, wyodrębnione, przez niewielkie wklęsnięcie przy obwodzie, nieznaczne ślady przecierania zewnętrznej powierzchni naczynia, wewnątrz znacznie wyraźniejsze, niewielka ilość domieszki drobnego piasku i śladowych ilości drobnego szamotu. Zdobiony w górnej partii potrójnym, poziomym rzędem poziomo nacinanej jodełki; naczynie nr 2 – czteroucha, nie zdobiona baniasta amfora (ryc. 4: 2) z uszkami rozmieszczonymi na największej wydętości brzuśca, dno nieznacznie wypukłe, wyodrębnione przez małe wgłębienie przy obwodzie. Mała ilość domieszki drobnego piasku i szamotu, powierzchnie gładkie, noszące ślady delikatnego przecierania, barwa jasnobrązowa, ceglasta, brązowa, wypał dobry; płytka szlifierska (ryc. 5: 19) z piaskowca średnioziarnistego barwy żółto-szarej, o zarysie zbliżonym do zdeformowanego trapezu, z wyraźnymi widocznymi śladami użytkowania na czterech po-

wierzchniach; rozpołowiona szablę dzika będąca ozdobą lub narzędziem (ryc. 5: 2); wyroby z krzemienia wołyńskiego: 5 wiórów i ich fragmentów (ryc. 5: 1, 5, 10, 13, 14); 2 odłupki z rdzenia wiórowego (ryc. 5: 16, 17); 8 łuszczyk (ryc. 5: 3, 4, 6-9, 15, 18); sercowaty i trójkątny grocik (ryc. 5: 11, 12).

Obiekt nr 3. Grób nr 3, KCSz, niszowy, wkopany od wschodniej strony w krawędź nasypu kurhanu, po wewnętrznej stronie pierścienia wyznaczonego przez rowek wokółkurhanowy, nieco na północ od osi W-E (ryc. 2). Strop szybu wejściowego do niszy był już czytelny na poziomie 30 cm od powierzchni gruntu, tuż przy świadku profilowym po osi 0-E w ćw. B, pomiędzy siódmym a ósmym metrem, o owalnym zarysie o średnicy 130 x 100 cm. Zejście do niszy prowadziło poprzez cylindryczny szyb o prostokątnym przekroju poprzecznym. Wypełnisko z gleby lessowej o plamistym zabarwieniu górnej partii, w niższej zabarwienie niewiele odbiegające od naturalnego koloru otaczającej je struktury lessowej. Różniła ją jedynie sama konsystencja bardziej luźna i miękka oraz występująca większa ilość nor gryzoni, których w czystym lessie jest niewiele. Od dna szybu została wydrążona w bok, w kierunku zachodnim, komora grobowa. W rzucie poziomym posiadała zarys regularnego owalu o średnicach: dłuższej, na osi N-S, 120 cm i krótszej, na osi E-W, 100 cm. W cięciu poprzecznym nisza miała kształt spłaszczonego, wydłużonego owalu o wysokości 60 cm (ryc. 6A). Spąg niszy grobowej odnotowano na głębokości 200 cm od poziomu 0. Wypełnisko jej stanowił czysty less, ze śladami przeryc gryzoni. Na nieckowatym dnie, po stronie południowej zlokalizowano bardzo źle zachowane pochówki dwojga dzieci (ryc. 6B). Poza czaszką jednego z nich, zdeformowaną przez nacisk ziemi, pozostałe kości zachowały się w niewielkich, bardzo delikatnych i kruchych ułamkach. Z grobu wydobyto tylko kilka fragmentów kości długich. Według prof. K. Kaczanowskiego, bliższej wejścia do niszy, pochowano ułożone w pozycji skurczonej na lewym boku zwłoki dziecka zmarłego w wieku około 3 lat, dalej szczątki kostne należące do dziecka w wieku około 4 - 4,5 lat, ułożone w pozycji skurczonej na prawym boku. Przy czaszce osobnika pierwszego odkryto 3 rurkowate paciorki kościane. Po stronie północnej niszy znajdowały się 3 naczynia: pucharzek esowaty, amfora i mały pucharzek doniczkowy.

Wyposażenie grobowe: naczynie nr 1 – pucharzek esowaty (ryc. 7: 6), niezdobiony, o płaskim dnie wyodrębnionym stopką, z krawędzią wylewu minimalnie wychyloną na zewnątrz, zachowany w całości, największa wydętość brzuśca na 1/3 wysokości naczynia, powierzchnie gładkie, noszące ślady delikatnego przecierania, barwa brązowa, jednolita, glina ze średnią ilością domieszki średnioziarnistego i drobnoziarnistego piasku oraz szamotu, wypał średni; naczynie nr 2 – miniaturowa amfora (ryc. 7: 11), pozbawiona zdobienia, o gładkiej po-

Ryc. 7. Lubieszyn stan. 25, kurhan nr 2: A – wyposażenie grobu nr 1; B – wyposażenie grobu nr 3; C – przekrój i rzut poziomy obiektu nr 5; D – przekrój i rzut poziomy obiektu nr 6.

wierzchni ze śladami delikatnego przecierania powierzchni, dno nie wyodrębnione, wklęsłe, krawędź wylewu ściennona, zaokrąglona, wychylona na zewnątrz, największa wydętość brzuśca w połowie wysokości naczynia, barwa brązowo-szara, wypał średni, średnia ilość domieszki w postaci drobnego piasku oraz drobno i średnioziarnistego szamotu; naczynie nr 3 – miniaturowy pucharek doniczkowy – do grobu włożono tylko połowę naczynia! – nie zdobiony, o powierzchni silnie przecieranej, dno wklęsłe, wyodrębnione niewielką stopką, krawędź wylewu miejscami wywinięta na zewnątrz, barwa jednolita, jasnobrązowa, wypał średni, mała zawartość domieszki drobnego piasku i szamotu (ryc. 7: 7); trzy rurkowate paciorki z kości długiej ptaka (ryc. 7: 8-10).

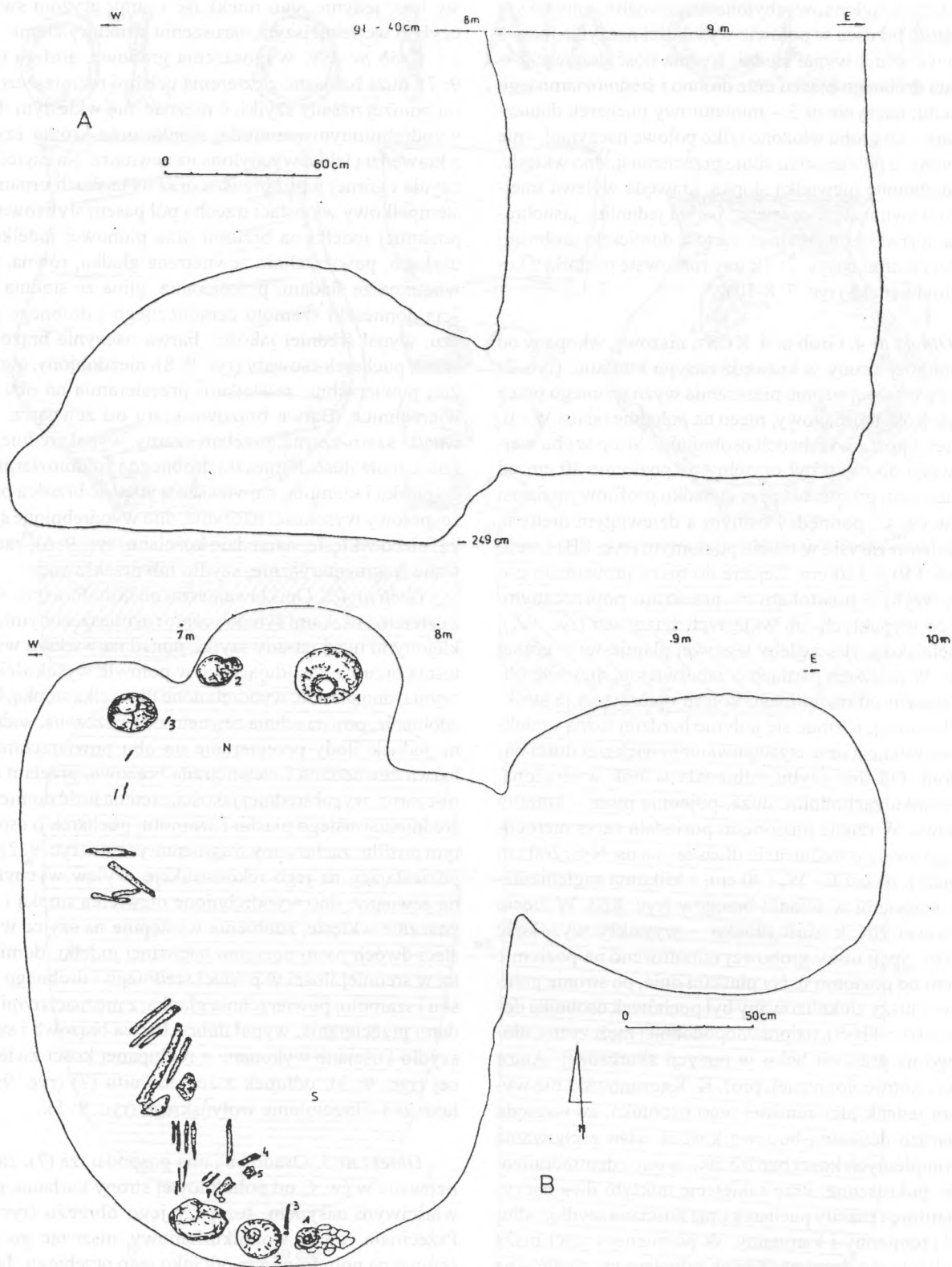
Obiekt nr 4. Grób nr 4, KCSz, niszowy, wkopany od wschodniej strony w krawędź nasypu kurhanu, (ryc. 2) po wewnętrznej stronie pierścienia wyznaczonego przez rowek wokółkurhanowy, nieco na południe od osi W - E. Zawierał pochówki dwóch osobników. Strop szybu wejściowego do niszy był czytelny na poziomie 40 cm od powierzchni gruntu, tuż przy świadku profilowym na osi 0-E w ćw. C, pomiędzy ósmym a dziewiątym metrem, o owalnym zarysie w rzucie poziomym (ryc. 8B) i średnicach 150 x 120 cm. Zejście do niszy prowadziło poprzez szyb, o prostokątnym przekroju poprzecznym, o nieco wypukłych lub wklęsłych ściankach (ryc. 8A). Wypełnisko szybu z gleby lessowej plamiastej w górnej partii. W niższych partiach o zabarwieniu, niewiele odbiegającym od naturalnego koloru otaczającej je struktury lessowej, różniąc się jedynie bardziej luźną i miękką konsystencją oraz występowaniem większej ilości nor gryzoni. Od dna szybu odbiegała w bok wydrążona, w kierunku zachodnim, duża, pojemna nisza – komora grobowa. W rzucie poziomym posiadała zarys nieregularnego owalu o średnicach: dłuższej, na osi N-S, 260 cm i krótszej, na osi E - W, 190 cm, z kilkoma zagłębieniami i wcięciami w ścianki brzegów (ryc. 8B). W cięciu poprzecznym, kształt płasko – wypukły wysokość 110 cm. Spąg niszy grobowej odnotowano na poziomie 249 cm od poziomu 0. Na płaskim dnie, po stronie południowej niszy zlokalizowany był pochówek osobnika dorosłego (ryc. 8B-S), najprawdopodobniej mężczyzny, ułożonego na prawym boku w pozycji skurzonej. Autor analizy antropologicznej, prof. K. Kaczanowski nie wyklucza jednak płci żeńskiej tego osobnika, ze względu na bardzo delikatną budowę kośćca. Stan zachowania niekompletnych kości bardzo zły, są one zdemineralizowane, pokruszone. Przy szkielecie odkryto dwa naczynia, amforę i rozbity pucharek oraz kościane szydło, odłupek krzemienisty i kamienny. W północnej części niszy zlokalizowano drugi pochówek szkieletowy, złożony na lewym boku w pozycji skurzonej. Zawierał uszkodzoną czaszkę (ryc. 8B-N) i nieliczne szczątki kostne osobnika dorosłego, płci żeńskiej. Przy zmarłej odsłonięto dwa naczynia, dużą baniastą amforę i esowaty pucharek

oraz fragment zniszczonego narzędzia kościanego (szydła lub przekłuwacza). Wypełnisko niszy stanowił czysty less, jedynie jego miękkość i jamy gryzoni świadczą o wcześniejszym naruszeniu struktury ziemi.

Grób nr 4/N. Wyposażenia grobowe: amfora (ryc. 9: 7), duża baniasta, z czterema uchami rozmieszczonymi poniżej nasady szyjki, o nieznacznie wklęsłym dnie, wyodrębnionym niewielką stopką oraz krótką szyjką z krawędzią lekko wychyloną na zewnątrz. Na szyjce naczynia i górnej partii brzuśca oraz na uszkach ornament stempelkowy w postaci trzech i pół pasem stylizowanej, poziomej jodelki na brzuścu oraz pionowej jodelki na uszkach, powierzchnia zewnętrzna gładka, równa, wewnętrzna ze śladami przecierania, glina ze średnią ilością domieszki szamotu ceramicznego i drobnego piasku, wypał średniej jakości, barwa naczynia brązowo-szara; pucharek esowaty (ryc. 9: 8), niezdobiony, o gładkiej powierzchni, ze śladami przecierania na obu powierzchniach. Barwa brązowo-szara od zewnątrz, wewnątrz szaro-czarna, przełam czarny, wypał średniej jakości, mała ilość domieszki drobnego i średnioziarnistego piasku i szamotu, największa wydętość brzuśca poniżej połowy wysokości naczynia, dno wyodrębnione stopką, nieco wklęsłe; narzędzie kościane (ryc. 9: 6), zachowane fragmentarycznie, szydło lub przekłuwacz.

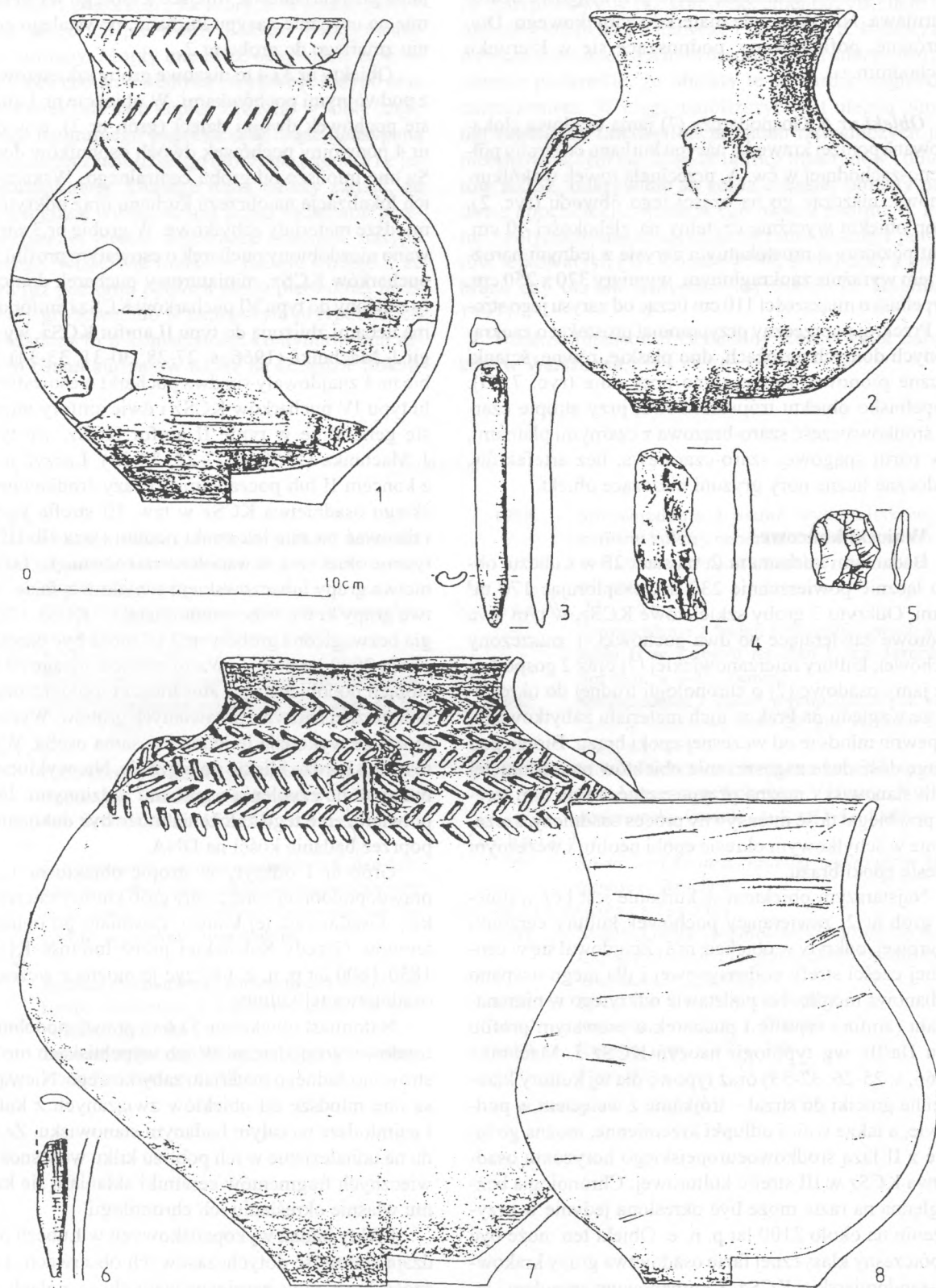
Grób nr 4/S. Opis inwentarza: mała amfora (ryc. 9: 1) z czterema uszkami symetrycznie rozmieszczonymi, doklejonymi niżej nasady szyjki, ponad największą wydętością brzuśca, znajdująca się w połowie wysokości naczynia, dno płaskie, wyodrębnione niewielką stopką, brak zdobienia, powierzchnia zewnętrzna zniszczona, widoczne jednak ślady przecierania na obu powierzchniach, barwa zewnętrzna i wewnętrzna brązowe, przełam szaro-czarny, wypał średniej jakości, średnia ilość domieszki średnioziarnistego piasku i szamotu; pucharek o esowatym profilu, zachowany fragmentarycznie (ryc. 9: 2), ale pozwalający na jego rekonstrukcję, wylew wychylony na zewnątrz, dno wyodrębnione niewielką stopką i nieznacznie wklęsłe, zdobienie występuje na szyjce w postaci dwóch pasm poziomo nacinanej jodelki, domieszka w średniej ilości w postaci średniego i drobnego piasku i szamotu, powierzchnia gładka, z nieznacznymi śladami przecierania, wypał dobry, barwa brązowa i szara; szydło kościane wykonane z rozłupanej kości zwierzęcej (ryc. 9: 3); odłupek z serpentynitu (?) (ryc. 9: 4); łuszcza z krzemienia wołyńskiego (ryc. 9: 5).

Obiekt nr 5. Osadowa jama gospodarcza (?), zlokalizowana w ćw. C od południowej strony kurhanu, poza właściwym nasypem, tuż przy jego obrzeżu (ryc. 2), przecinała rowek wokółkurhanowy, niszcząc go częściowo na południowym odcinku jego przebiegu. Jama, której strop czytelny był dość wyraźnie na poziomie 40 cm, naruszała także wewnętrzną krawędź końcówki jamy przykurhanowej. Posiadała owalny zarys o osiach po linii N-S 175 cm, po linii W-E 135 cm. Miąższość

Ryc. 8. Łubcze stan. 25, kurhan nr 2. . Przekrój poprzeczny (A) i rzut poziomy (B) grobu niszowego nr 4.

Ryc. 9. Łubcze stan. 25, kurhan nr 2. Wyposażenie grobu nr 4: A – pochówek 4/S, B – pochówek 4/N.

obiekty liczone od stropu do spągu 45 cm (ryc. 7: 12). W partii stropowej wypełnisko zabarwione na czarno, strefa środkowa brunatna, część przyspagowa szaro-czarniawa. Nie zawierała materiału zabytkowego. Dno nierówne, pofałdowane, podnoszące się w kierunku wschodnim.

Obiekt nr 6. Gospodarcza (?) jama osadowa zlokalizowana poniżej krawędzi nasypu kurhanu od strony północno-zachodniej w ćw. A, przecinała rowek wokółkurhanowy, niszcząc go na części jego obwodu (ryc. 2). Strop obiektu wyraźnie czytelny na głębokości 40 cm. Rzut poziomy o prostokątnym zarysie z jednym narożnikiem wyraźnie zaokrąglonym, wymiary 370 x 250 cm. Wypełnisko miąższości 110 cm licząc od zarysu jego stropu. Przekrój poprzeczny przypominał prostokąt o zaokrąglonych dolnych narożach, dno płaskie, równe, ścianki boczne pionowe, zaokrąglone przy dnie (ryc. 7: D). Wypełnisko obiektu trójwarstwowe, przy stropie czarne, środkowa część szaro-brązowa z czarnymi plamami, a w partii spągowej szaro-czarniawa, bez artefaktów. Widoczne liczne nory gryzoni niszczące obiekt.

Wnioski końcowe

Badaniami kurhanu nr 2, na stan. 25 w Łubczu, objęto łącznie powierzchnię 230 m², eksplorując 170 m³ ziemi. Odkryto 3 groby szkieletowe KCSz, w tym dwa zbiorowe zawierające po dwa pochówki, 1 zniszczony pochówek kultury mierzanowickiej (?) oraz 2 gospodarcze jamy osadowe (?) o chronologii trudnej do określenia ze względu na brak w nich materiału zabytkowego, na pewno młodsze od wczesnej epoki brązu. Biorąc pod uwagę dość duże zagęszczenie obiektów na odsłoniętej partii stanowiska można przypuszczać, że na tym terenie przebiegał dość intensywny proces osadniczy, szczególnie w schyłkowym okresie epoki neolitu i wczesnym okresie epoki brązu.

Najstarszym obiektem w kurhanie jest bez wątpienia grób nr 2, zawierający pochówek kultury ceramiki sznurowej, odkryty w obiekcie nr 1. Znajdował się w centralnej części strefy podnasypowej i dla niego usypano kurhanową mogiłę. Na podstawie odkrytego w nim materiału (amfora typu Ic i pucharek o esowatym profilu typu IIa/IIc wg typologii naczyń KCSz J. Machnika (1966, s. 25-26, 32-33) oraz typowe dla tej kultury krzemienne grociki do strzał – trójkątne z wcięciem w podstawie, a także wiór i odłupki krzemienne, można go łączyć z II fazą środkowoeuropejskiego horyzontu osadnictwa KCSz w III strefie kulturowej. Chronologia bezwzględna na razie może być określona jedynie w przybliżeniu na około 2100 lat p. n. e. Obiekt ten może być współczesny klasycznej fazie osadnictwa grupy krakowsko-sandomierskiej KCSz. Z kurhanowym zespołem i jego najstarszym grobem, wiążą się bezpośrednio także: obiekt nr 7 t.j. strefa podnasypowego przebarwienia gleby, wyznaczająca zasięg pierwotnego nasypu kurhanu,

obiekt nr 8 – rowek wokółkurhanowy, usytuowany na obwodzie podstawy nasypu kurhanowego, obiekt nr 9 – jama przykurhanowa, miejsce z którego wybierano ziemię na usypanie nasypu kurhanu, powstałego po złożeniu zmarłego do grobu nr 2.

Obiekty nr 3 i 4 to niszczone groby szkieletowe KCSz z podwójnymi pochówkami. W obiekcie nr 3 znajdował się pochówek dwójki dzieci (grób nr 3), a w obiekcie nr 4 podwójny pochówek dwóch osobników dorosłych. Są one młodsze od grobu centralnego. Wskazuje na to ich lokalizacja na obrzeżu kurhanu oraz odkryte w nich młodsze materiały zabytkowe. W grobie nr 3 zarejestrowano niezdobiony pucharek o esowatym profilu typu IV pucharków KCSz, miniaturowy pucharek doniczkowaty zbliżony do typu VI pucharków KCSz i amforę z trzema uchami zbliżoną do typu II amfor KCSz, wg typologii J. Machnika (1966, s. 27-28, 30-31, 33-34). W grobie nr 4 znajdowały się dwa pucharki o esowatym profilu typu IV pucharków KCSz i dwie amfory mieszczące się generalnie w typie II amfor KCSz, wg typologii J. Machnika (1966, s. 27-28, 33-34). Łączyć je można z końcem II lub początkami III fazy środkowoeuropejskiego osadnictwa KCSz w tzw. III strefie kulturowej i datować na schyłek epoki neolitu (faza IIb/III). Relatywnie obiekty te są współczesne rozwiniętej fazie osadnictwa grupy lubaczowskiej i schyłkowej fazie osadnictwa grupy krakowsko-sandomierskiej KCSz. Chronologia bezwzględna grobów nr 3 i 4 może być określona na około 2000 lat p. n. e. Warto zwrócić uwagę na wysoki stopień podobieństwa i zbieżności typologicznej i technologicznej naczyń z omawianych grobów. Wydawać się może, że wykonała je jedna i ta sama osoba. Wskazuje to na ich bardzo bliskie powiązanie. Nie wykluczone, że mamy tu do czynienia z grobami rodzinnymi. Jednakże potwierdzenie tego założenia może być dokonane tylko poprzez badania kości na DNA.

Grób nr 1 odkryty w stropie obiektu nr 1, to prawdopodobnie zniszczony grób kultury mierzanowickiej. Osadnictwo tej kultury zaistniało po opuszczeniu terenów Grzędy Sokalskiej przez ludność KCSz, ok. 1850-1800 lat p. n. e. i łączyć je można z wczesną fazą osadnictwa tej kultury.

Natomiast obiekty nr 5 i 6 to prawdopodobnie jamy osadowe, gospodarcze. W ich wypełniskach nie zarejestrowano żadnego materiału zabytkowego. Niewątpliwie są one młodsze od obiektów związanych z kurhanem i najmłodsze na całym badanym stanowisku. Ze względu na odnalezienie w ich pobliżu kilku wczesnośredniowiecznych fragmentów ceramiki skłaniam się ku takiemu właśnie określeniu ich chronologii.

Efekty badań wykopaliskowych w Łubczu potwierdzają słuszność dotychczasowych obserwacji, że większość kurhanów zarejestrowanych na polach ornych Grzędy Sokalskiej to obiekty bardzo już zniszczone, nawet te które na pierwszy rzut oka posiadają jeszcze resztki nasypu. Okazuje się jednak, że obserwowane

obiekty nie są nasypami kurhanów, ani nawet ich podstawy, a jedynie naturalnymi wybrzuszeniami terenu, wzniesieniami i pagórkami, na których w pradziejach – podnosząc nieco ich pierwotny poziom – usypywano właściwe kurhany. Mogły one mieć oczywiście typowe wymiary, jeżeli chodzi o średnicę i wysokość nasypu oraz dookólny rowek, ale sam kopiec zawierał w sobie część istniejącego naturalnego pagórka oraz część nadsypaną z ziemi zgarniętej z najbliższego otoczenia pagórka i z jamy przykurhanowej. Dlatego teraz należy sądzić, że w miejscach gdzie widoczne jest przed badaniami pewne przewyższenie terenu, sugerujące obecność nasypu kurhanowego, właściwie może on już nie istnieć i, że orka sięga już poziomu podłoża gleby pierwotnej niszcząc obiekty grobowe, lub w najlepszym przypadku ich stropy. Świadczy to o konieczności kontynuowania ratowniczych badań kurhanów KCSz na Grzędzie Sokal-

skiej. Istnieje bowiem możliwość pozyskania niezwykle istotnych informacji do studiów nad dziejami tej kultury. Zarejestrowany już kompleks cmentarzysk, daje kolosalne możliwości badawcze i poznawcze, świadczące o ówczesnym intensywnym osadnictwie. Należy więc ponownie podkreślić, że obiekty te są bardzo zagrożone zniszczeniem. W ciągu najbliższych lat ulegną zupełnej zagładzie. Intensyfikacja badań ratowniczych jest nieodzowna, tym bardziej, że oprócz materiałów i obiektów KCSz, odkrywane są coraz częściej obiekty osadowe i pochówki z środkowego okresu neolitu, tj. kultur: wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej i pucharów lejkowatych (W. Koman 1998, s. 68) oraz z epoki brązu czy okresu wpływów rzymskich (J. Bagińska 1997).

Badania finansował Generalny Konserwator Zabytków w Warszawie.

LITERATURA

- Bagińska J.
1988 Cmentarzysko kurhanowe kultury ceramiki sznurowej w Łubczu stan. 24, gm. Jarczów, woj. Zamość, Spr. zam., s. 5-6.
1997 Groby kultury mierzanowickiej na Grzędzie Sokalskiej, Spr. Arch. t. 49, s. 191-206.
- Bagińska J., Koman W.
1991 Badania nad kurhanami kultury ceramiki sznurowej na Grzędzie Sokalskiej, Lub. Mat. Arch., t. 6, s. 73-87.
- Buszewicz J.
1987 Grób kultury ceramiki sznurowej z Nowej Wsi, stan.1, gm. Tomaszów Lubelski, woj. Zamość. Spr. Arch., t. 39, s. 155-158.
- Hunicz A.
1973 *Sprawozdanie z badań sondażowych dwu kurhanów w Woli Gródeckiej przeprowadzonych na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie*, mps Lublin.
- Koman W.
1989 Badania cmentarzyska kurhanowego kultury ceramiki sznurowej w Łubczu na stan. 26, gm. Jarczów, Spr. zam., s. 5-11.
1990 Badania mikroregionalne na Grzędzie Sokalskiej, Spr. zam., s.11-19.
- 1998 Sprawozdanie z badań wykopaliskowych kurhanu kultury ceramiki sznurowej na stan. 3 w Hubinku, woj. zamojskie, APŚ, t. 3, s. 61-68.
- Koman W., Machnik J.
1991 Sprawozdanie z badań wykopaliskowych kurhanu II w Łubczu na stan.1, gm. Jarczów, Spr. zam., s. 8-12, Zamość.
1992 Sprawozdanie z badań wykopaliskowych kurhanu w Nedeżowie stan. 20, gm. Jarczów, Spr. zam., s.11-13.
1993 Mohyly kultúry so šnúrovou keramikou v juhozápadnej časti Wołyńskiej Výšsny, „Východoslovenský Pravek”, t. 4, s.41-47, Košice.
- Machnik J.
1966 *Studia nad kulturą ceramiki sznurowej w Małopolsce*, Wrocław.
- Słownik Geograficzny
1881 Majdan Górny, [w:] *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa, t. 2, s. 721.
1885 Michałów, j. w., t. 6, s. 840-841.
1887 Posadów, j. w., t. 8, s. 840-841.
1889 Rzeplin, j. w., t. 10, s. 148.
1890 Stara Wieś, j. w., t. 11, s. 226.

WIESŁAW KOMAN

RESULTS OF EXCAVATIONS OF BARROW NO. 2 OF THE CORDED WARE CULTURE IN ŁUBCZE, SITE 25, TOMASZÓW LUBELSKI DISTRICT

In 1998, excavations were carried out at barrow No. 2, which had been deprived of its mound and the original primary soil. The feature is located at a terrain culmination within the southern ridge of the Grzęda Sokalska. In the process of excavations the entire range of the sub-mound area, the ring-ditch, the outline of a pit adjacent to the barrow, the tops of four inhumation graves, and two settlement features (?) were uncovered.

The original mound of the barrow was of circular shape and measured 10 m in diameter. Along its outline, there was a 30 cm deep ring-ditch. On the western side of the barrow, there was a big pit which surrounded the mound from the west, north and south. It was formed by soil extraction in the process of building the mound. In the central part of the sub-mound area the main burial pit was located, that is, grave 2 of the Corded Ware culture, for which the mound was created. Inside the grave, a damaged male skeleton was found, which was laid on its right side in a crouching position. The grave was furnished with vessels, flint items and an ornament made of the tusk of a wild boar. Into the top of this grave another, younger burial was dug (grave 1), which most probably belonged to the Mierzanowice culture from the early Bronze Age. Next to a seriously damaged skeleton, four pieces of copper ornaments and a fragment of a wooden item (a quiver, punnet, or other conta-

iner) were discovered. On the eastern side of the mound, within the area enclosed by the ring-ditch, two niche graves (grave 3 and 4) were uncovered, which belonged to the Corded Ware culture. Grave 3 was a burial of two children, laid on their sides in a crouching position. The grave was furnished with 3 vessels and 3 tubular bone beads. Grave 4, on the other hand, was a burial of two adult individuals laid on the opposite sides of a sizeable niche, in a crouching position (male? – on his right side, female? – on her left side). Next to each individual, two vessels and a bone awl were found. Additionally, in the burial located in the southern side of the niche, a flint flake and a serpentine marble flake were found. Two settlement pits (?), probably early medieval, were uncovered on the western and southern side of the mound. Their filling obliterated the ring-ditch.

The barrow, together with the encircling ring-ditch, the pit adjacent to the mound and the central burial (grave 2) may be dated to phase II of the central European horizon of the settlement from the Corded Ware culture (around 2100 BC). Graves 3 and 4 were also burials from the Corded Ware culture but they are dated to the end of phase II and beginning of phase III of this culture (around 2000 – 1900 BC). Grave 1 is considerably younger and may be dated to the early Bronze Age (around 1800 BC).

Państwowa Służba Ochrony Zabytków w Zamościu